

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2009 VASARIO 7 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 25 (6)

Pastabos pačiam sau

Kas gina laisvę – plyta ar knyga?

Galbūt ir gerai, kad nebuvo smulkiųjų verslininkų demonstracijos prie Seimo. Juk niekas – nei patys verslininkai, nei Seimo kanceliarija – nežinojo, ar vėl nebus laukinių išpuolių ir išdaužytų langų. Ir vienos partijos vadovo minioje, įkvėptu veidu kažką sakančio – ar tik ne „o dabar, draugai, imkime pašta ir telegrafą!...“ Buvo ir kitokių veidų – nuožmių, piktų, bukų. Kaip sakė vienas rašytojas – „nesubjaurotų intelekto“. Ką jie ten veikė?.. Piktinosi naujosios valdžios politika?.. Gynė savo teises?.. Man, į juos pažvelgus, kilo įspūdis, kad jiems terūpi, kada bus galima apiplėšti kokią šalia esančią alkoholio parduotuvę. Nors gal aš ir klystu. Gal tai savo nuomonės negalintys viešai išsakyti žmonės. Tai kodėl gi tiems žmonėms nesuteikiama galimybė atvykti į televizijos studiją ir išsakyti savo požiūrį į valdžios politiką?.. Man įdomu, kur tie žmonės dirba, iš ko gyvena, kaip verčiasi. Kodėl jie drabsto sniego gniūžtėmis ir plytgaliais policininkus – savo valia ar kieno nors paraginti. Kodėl taip netaisyklingai šneka – gal per tą vergišką, prastai apmokamą darbą neturi kada laikraščio ar knygos paskaityti.

Vienas argumentas buvo toks – negaliu išlaikyti šeimos. Bet kai sužinai, kad didelė dalis policininkus atakavusių mitinguotojų buvo paaugliai, kyla natūralus klausimas, kad gal Lietuva iš tiesų tokia keista šalis, kur paaugliai turi išlaikyti savo tėvus. Deja, deja... Kaip susidarė įspūdis iš tolesnių televizijos reportažų, daugelis tėvų netgi nežinojo, kad jų atžalos prie Seimo gina savo šeimą. Neretas net pasipiktino: kuo čia dėtas mano vaikas, jis gi ne toks. Ir atsirado gal vienas kitas protingas tėvas – ar motina – kurie savo vaikų poelgio nepateisino. Tačiau ir nepasmerkė vaiko – juk plika akimi matyti, kad žalią jaunimėlį, kurio gyslose teka daug neišnaudoto adrenalino ir kuriam norisi jaunatviško maišto, nesvarbu, prieš ką – sukurstė kur kas vyresni ir protingesni. Ir tų protingesniųjų tikslus nesunku išvelgti – visų pirma, tai noras pakirsti ir taip siūbuojantį pasitikėjimą naująja Vyriausybe ir „išbalinti“ senosios nuodėmes.

Nereikia nei ypatingo išvalgumo, nei proto, kad suprastume situaciją. Gal Lietuvos žmonės ir nelaimingi, ir atstumti, ir paniekinti, ir neįvertinti, ir nesaugūs – bet galgi sveika nuovoka dar jų neapleido?.. Juk paprastas žmogus – tai ne korumpuotas politikas ar verslininkas. Jis dažnai neįsipareigoja niekam kitam, kaip tik savo sąžinei. Todėl jis daugeliu atvejų ne tik gali, bet ir, sakyčiau, privalo sakyti tiesą. Aišku, remdamasis ne propagandine politika ir asmeninėmis politinėmis simpatijomis, o gyvenimo patirtimi ir minėtąja nuovoka. Tik gaila, kad šitas paprastas pilietis būna nuskriaustas gyvenimo ir biurokratų, kartais ir nelabai raštingas, užtat jis neretai imlus gražbylingoms politikų kalboms ir pažadams – kaip kokiam gražiam serialui, kuriame ir mylima, ir sekasi, ir duodama visokių gėrybių beigi grožybių už dyką. Nieko nepadarysi – ironijos jausmas atsiranda iš tam tikros kultūrinės distancijos, kai skiriamos vertės ir kai vadovaujamosi tam tikrais kriterijais. Lietuviams neretai to trūksta – bet argi kaltinsi tautą. Tauta nekalta – kaltos spaudą draudžiančios ir knygų apmokestinimą leidusios valdžios viršūnės. Tuo caro laikai ir dabartis paradoksaliai suartėja. Mažytis skirtumas tik tas, kad žandarai iš rankų lietuviškos knygos vargšui lietuviui neplėš. Nes rankose lietuvis laikys plytgalį. Seimo langams daužyti. Tik, žinoma, ne dėl to, kad knygos pabrango.

Norėčiau grįžti prie vaikų. Tų, kuriems tos plytos buvo įduotos. Vietoj knygų. Kaip laisvės ar „teisingo“ maišto įrankis. Bet juk jokia destrukcija, joks griovimas ir naikinimas negali liudyti laisvės, susijusios su kūryba, su išsipareigojimais ir atsakomybe. Užtat žmonės, kurstantys vaikus daužyti Seimo langus, neturi teisės kalbėti apie laisvę, nes jie iškreipia laisvės sąvoką ir pavėrcia ją karikatūra.

Renata Šerelytė

R.Š.

Jonas Kuprys. Žiemos grafika.

Baltoji žiemos grafika su medžiais, neturinčiais pabaigos – niekas neregėjo jų viršūnių ir niekas neišvys jų šaknų.

Jie kužda praėjusiam laikmečiui laukine stepių kalba – o, Toliemieji Rytai, juodas viduržiemio ryte, mokyklos languose plevenančios saulėtekio ugnys!.. Neprisimenu, kokios pamokos būdavo pirmosios – tos, dar nepatekėjus sausio saulei, – bet greičiausiai rusų kalbos.

Paskenduolės vidurnakčio miške tarsi žalsvos pelėdos ant šakų, raudoni stepių gaisrai ir ažuolas „u lukomorja“ – kas begalėjo būti didingiau ir baisiau, išreikšta svetimos kalbos žodžiais!.. Medis – trumpam sustojęs žingsniuoti klajūnas, netinkamas nei stalui, nei karstui, nei altoriui – visi iš jo padaryti daiktai nuskris, nueis, pražus, nes turi žmogaus dvasią, bet neturi medžio ramybės.

Tas pamokas ir svetimą kalbą imu primiršti, bet medis klajūnas kartais praeina pro mano namus, naktį, kai jį mato tik siela.

Ir kai jį man šneka, viduržiemio saulei tekant, nerimastinga kalba, iš keisto ilgesio ir šurpo nustērsta pabudus širdis.

Kitame numeryje:

- Pokalbis su Prezidentu Valdu Adamkum.
- Kazys G. Ambrozaitis. Mano draugystė su „Draugu“ (2).
- Gintautas Česnys. Kudirkos ir Basanavičiaus paralelės.

Redaguoja Aldona Žemaitytė aldaze@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Renata Šerelytė. Kas gina laisvę – plyta ar knyga?
- 2-as psl. Gražina Mareckaitė. „Imkit mane ir...“
- 3-as psl. Elena Varnienė. Nauja L. Šimkutės knyga. J. M. Coetzee žodis.
- 4-as psl. Raimundas M. Lapas. Prieš šimtą metų jis buvo ekonominis emigrantas.
- 5-as psl. Gintautas Česnys. Paminklo elegancija ir didybė.
- 6-as psl. Stasys Goštautas. Lietuva – ypatingas meno kraštas.
- 7-as psl. Antanas Gailius. Audrius Musteikis. Išverti – tai viskas
- 8-as psl. Kazys G. Ambrozaitis. Mano draugystė su „Draugu“.

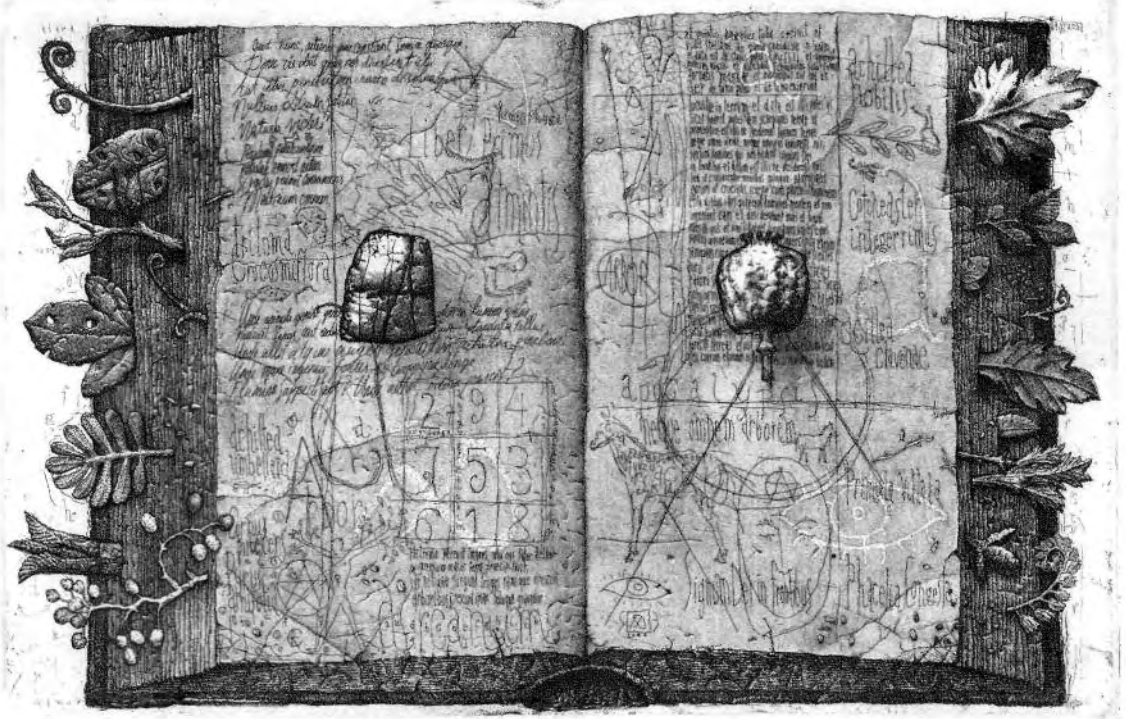
„Imkit mane ir ...“

GRAŽINA MARECKAITĖ

Šv. Mikalojaus bažnyčioje, Vilniaus lietuvių prieglobstyje istorijos audrose ir „tarp audrų“, sausio 24 d. buvo laikomos Mišios už Gražutę Šlapelytę-Sirutienę, mirusią Santa Monikoje 2009 m. sausio 5 d., amžiną jai atilsį... Kultūrininkų, švietėjų, leidėjų, knygyninkų Šlapelių pavardė, kaip ir Marijos Šlapelienės knygynas, įaugę į Lietuvos ir Vilniaus istoriją. Šis įžymus knygynas, veikęs 1906–1949 m., skleidė lietuviško rašto šviesą – per vargus, negandas, kliūtis, okupacijas, kol sovietų valdžios buvo galutinai likviduotas. Žodžiai „Šlapelienės knygynas“ nuo ankstyvos vaikystės man buvo savi ir pažįstami, o knygos, kurios atsirasdavo namuose, dažniausiai būdavo iš to knygyno. Ne kartą esu ten buvusi su tėvais, o vėliau domėjausi viskuo, kas susiję su šia pavarde ir knygynu. Dar sovietiniais metais išgirdau apie liudną Marijos Šlapelienės gyvenimo baigtį. 1996 m. jos dukra G. Šlapelytė-Sirutienė dovanojo Vilniaus miestui Šlapelių šeimos namą. (Dabar ten muziejus.) 2006 m. Dominikonų gatvėje, priešais restauruotą Dievo Gailestingumo bažnytelę, buvusio knygyno vietoje, atidengta atminimo lenta.

Dažnai lankausi Vilniaus knygynuose – seni įpročiai. Yra kuo pasigėrėti, yra apie ką pamąstyti... Nesirengiu leisti į plačius samprotavimus apie spausdinto žodžio, knygos (knygų) likimą internetinės komunikacijos amžiuje. Apsiribosiu siauresne, vien lietuviškos knygos tema. Padidinus mokesčius spaudai ir leidybai sunkios ekonominės situacijos, krizės akivaizdoje, pasigirdo pasaulio pabaigą pranašaujančių balsų: Lietuva vėl pasiners į tamsą (tarytum dabar maudomės spindinčioje šviesoje!), vėl grįžta spaudos draudimo laikai, „knygnešių gadynė“, dėl padidėjusių mokesčių užmiršime gimtąją kalbą, tapsime laukiniais ir pan. Pirmoji tiesioginė reakcija natūrali ir suprantama – mažiau pinigų kultūrai, knygoms, leidybai – mažiau kultūros, mažiau literatūros, mažiau spaudos leidinių, mažiau knygų. Kas suskaičiuos, kiek žlugs gerų sumanymų, kiek talentingų knygų neparodys dėl finansų trūkumo? Bet kas įrodys, kad tie, galbūt genialūs kūriniai, negimė tik todėl, kad jiems išleisti pritrūko lėšų? O gal juos „palaidojo“ ir užgožė kalnai už tuos pačius pinigus prikurto niekalo? Ar tikrai kokybė atsiranda iš gausybės? Ar „natūrali atranka“ yra geriausias būdas vertyboms pasverti? Kiek amžių prireiktų šiems principams patikrinti? Dvi priešpriešinės srovės viena kitą naikina: sukėlęs didį pasipiktinimą mokesčių padidinimas, sumenkę, kultūrai neskiriami finansai žlugdo kūrėjus, o kiek talentų sužlugdė lengvi pinigai? Kas suskaičiuos, kas įrodys? Aimanos, verksmai, prakeikimai, dantų griežimas... Apsižvalgykite! Gal tereikia protingiau, ūkiškiau tvarkytis?

Norisi tarti: mielieji, perskaitykite bent tai, kas ligi šiol išleista! Darbo (skaitymo) pakaks ne vieneriems ir ne dvejiems (tikėkimės) krizės metams, o ištisam dešimtmečiui! Visuose knygynuose – kalnai knygų. Krūvelės vertingų leidinių kukliai, lyg sugėdintų, guli pasieniais perpus sumažintomis kainomis, net nedideliame knygynėlyje – daugiau kaip 8,000 pavadinimų! Tarp jų daugybė visiško niekalo, tačiau ne mums reguliuoti knygų turinį, paklausą bei pasiūlą... Kas tai turėtų daryti? Atsakymas būna vienas – rinka viską reguliuoja. O kas formuoja rinką? Vartotojai. O kurie vartotojai? Tokie, kokius formuoja rinka. Užburtas ratas... Čia ir prasideda visos komplikacijos. Beveik nebėra profesionalios literatūros (kaip ir kitų meno sričių) kritikos. Ji tarsi nereikalinga. Arba reikalinga tokia, kokia tinka rinkos formuotojams. Net trumpoje televizijos laidoje – knygų apžvalgos valandėlėje – žiūrėk, ant kritikės stalo jau ir puikuojasi išūli išibrovėlė – pigius sekso skandalėlius pasakojančios mergelės nuotyčiai – jos „literatūrinė išpažintis“. Nelengva suvokti, kas

Eugenijus Rudinskas. Atminties sodas. 2000, Ofortas.

ir kada taip apvertė aukštyn kojomis visas moralines vertybes, kad, tarkime, viešai prisigėrusios, susimušusios, policijos mašina išvežtos autorės knyga sulaukia didžiausio dėmesio ir geriau perkama. Tokie dalykai toleruojami, tokios knygos ir autoriai neboikotuojami, niekas nę prasižioti nedrįsta, kad viešoje vietoje muštis ir švaistytis bokalo šukėmis moteriai – rašytojai – anokia čia garbė... Tolerancija dvasinei tuštumai, agresijai, nešvankybėms? Ir kiekvienas turi teisę tai viešai išlieti? Raštu ir veiksmu? Nuo vilko ant meškos... Verta būtų atidžiai patyrinėti šiuos knygines kultūros klodus, kaip, beje, ir kitus, bet šiandien tai neįmanoma – savo tvarką daro reliatyvizmo pjūklas ir globalizmo šluota. Kokie ištaigingi tie šiuolaikiniai leidiniai, vienas už kitą puošnesni – kad tik margiau, blizgiau, storiau, kad tik prašmatniau, rėkšmingiau, madingiau, lyg kuriame grožio konkurse. Ir visi šaukte šaukia: „Imkit mane! Imkit mane!“ dažnai, deja, užmirštant pridėti antrąją Martyno Mažvydo kreipinio dalį – „...ir skaitykit“.

Viena žinoma leidėja neseniai pasakė: „Pati knyga šiandien yra niekas, jos reklama – viskas“. Nesibodima jokių eskalavimo priemonių – rašytoją ištikusios ligos, mirties, skandalų... Dėl beprotiško globalaus triukšmo, sukulto parduodant kokį „Harį Poterį“, vidury nakties lekiama į knygyną, stumdomasi prie durų, isteriškai griebiant brangų reklamos produktą. Tėvas, išrinkęs vaikui didelę puošnią Kalėdų dovaną – knygą apie Kalėdų senelį – nuperka jam gražų, lakuotą knygos pavidalo daiktą. (Puiku, kad perka, kad dovanoja, bet...) Toks leidinys vis dar laikomas knyga, nors jame

nėra žodžio meno, minties, jis neteikia galimybės skaityti, o keli išversti iš kažin kokios kalbos žodžiai tėra vien tuščias ornamentas.

Jei kurį laiką bus mažiau „kepama“ knygų, knygūkščių, knygelių, jei bus pasirūpinta, kad svarbiausios, vertingiausios ir reikalingiausios knygos atsisakytų brangių ir puošnių kartoninių celofanuotų apdarų, kreidinio popieriaus, begalinio iliustravimo, o būtų leidžiamos kuklesniu, net „kišeniniu“ pavidalu, gal pranašaujama apokaliptinė tamsa dar neužtemdys saulės Lietuvoje? Gal šis sunkus metas privers atsipeikėti beprotiškų lenktynių dalyvius? Gal bibliotekos, nuolat aimanuojančios dėl knygų brangumo ir nepapildomų fondų, neraukys nosies, kai žmogus atneša dovanoti keturis toms V. Hugo „Vargdienių“, A. Diumas „Grafa Montekristą“, J. Verne'ą ar V. Mykolaičio-Putino „Raštus“. Atseit, šios knygos neišvaizdžios, nemadingai atrodo – skaitytojais jų nė į rankas neims, neskaitys...

Gal atsigaus antikvariatai, gal žmogus, ieškantis geros ir jam reikalingos knygos, nebus įžūliai tampomas už skverną, kurtinamas reklaminio triukšmo? Gal negulės kavinėse ir parduotuvėse šūsnyš veltui dalijamų didžiulių reklaminių „paklodžių“ spalvom spalvelėm išmargintų, ant blizgaus kreidinio popieriaus išspausdintų, daugybę žaliuojančių medžių nužudžiusių, vagonus chemijos išaikvojusių! Gal aprims pornokalendorių gamintojai, nuo ryto iki vakaro reklamuojami per visas radijo stotis? Gal kioskų vitrinose pagaliau sumažės vienos rūšies, vieno sukirpimo žurnalų ir žurnailukščių panašiais, beveik vienodais vardais: „Ievų“, „Laimų“, „Brigitų“, „Lilitų“ ir kitokių „Panių“, skirtų „Tik vyrams“.

Rašydama šį tekstą galvojau, kokia esu išsišokėlė, kokia nepataikanti į koją su vieningu plunksnos brolių pasipiktinimu ir aimanomis dėl uždėtų mokesčių, dėl kultūros ir literatūros sunaikinimo. Visi reikalauja atskirti „tikrą meną“, „tikrą kūrybą“, „tikrus kūrėjus“ nuo brokdarių ir apsišaukėlių... Būtų puiku, jeigu tai būtų įmanoma. Kas imsis šios kilnios misijos? Kieno žodis bus lemiamas, skirstant kūrėjus į „tikrus“ ir „netikrus“? Daugelis juos atskiria, jaučia, žino, supranta, bet pamėginkite tokį rūšiovimą įvykdyti praktiškai, realiame gyvenime! Kiek bešauksi, kad premjeras A. Kubilius turėtų suprasti, matyti, paskirti, nepaskirti, pridėti, nuimti – ar tai įmanoma? Štai ir atėjo išbandymų metas tikriesiems kūrėjams. Gal jie atlaikys šį išbandymą, o gal ne. Gal ir knygų rinkoje išliks ne vien ta produkcija, kuri laikosi reklamos ir pelno dėka, o ta, kuri grindžiama tautos dvasios tvirtybe. Juk šitaip buvo per amžius. Ir ne tik Lietuvoje. □

Kazys Bradūnas

UŽKALBĖJIMAS BE PABAIGOS

Tegu gimsta žmogus
Tegu žodis
Tegu raidė
Tegu Mažvydas
Tegu Donelaitis
Tegu auga poezija
Didelė didelė
Be mirties
Be pabaigos
Tegos

Naujos Lidijos Šimkutės knygos pristatymas Adelaidėje

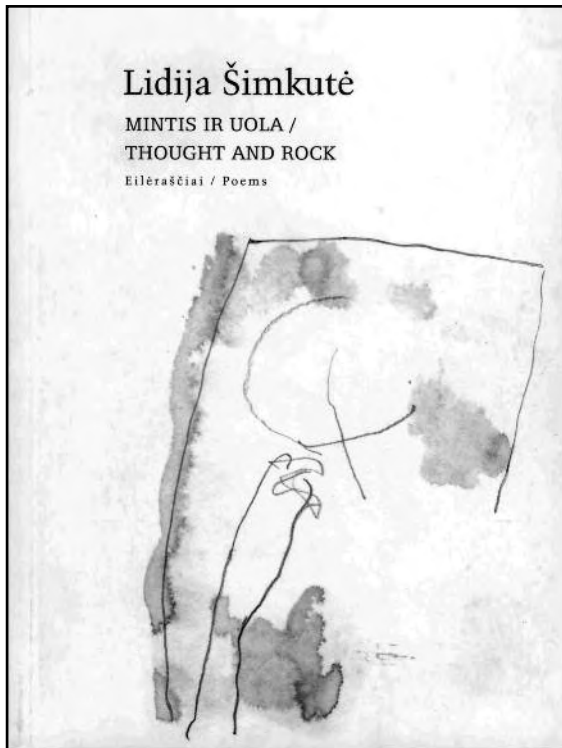
ELENA VARNIENĖ

2008 m. gruodžio 5 dieną Pietų Australijos Rašytojų centre (SAWC) įvyko naujos dvikalbės Lidijos Šimkutės knygos „*Mintis ir uola / Thought and Rock*“ pristatymas. Poetė, subrendusi svetimose žemėse, nepaveldėjo mūsų tradicinių žymių, bet sukūrė savo originalų stilių. Lidija gerai valdo žodį, lietuvišką ir anglišką, kaip poetė yra plačiai žinoma Lietuvoje ir kitose Europos šalyse.

Renginio dalyviai turėjo garbę ir malonumą sutikti Nobelio premijos laureatą J. M. Coetzee – jis ir pristatė naujausią Lidijos poezijos knygą. Laureatas – kuklus ir nepretenzingas, neatrodė, kad būtų užmigęs ant laurų vainiko. Jis pateikė trumpą Lidijos biografiją, paminėjo Lietuvos kančių grandinę ir pasigėrėjo Lidijos kūryba bei asmenybe. Kiekvienas kūrėjas turi būti ryški asmenybė. Žmogus, tegu ir priklausydamas net nuo mažiausių materialaus pasaulio įvykių, savo egzistencija remiasi į savo sielos, kuri valdo laiką ir mintį, pajėgas. Ši dvasinė būtis ir sudaro asmenybės esmę.

Pabėręs gražių pagyrimų Lidijai, J. M. Coetzee aptarė pristatomą eilėraščių rinkinį „*Mintis ir uola*“. Jis pabrėžė, kad knygos eilėraščiai yra „nepaprasto skaidrumo, parašyti tarsi pasaulio atsivėrimo būsenoje, kai poetinė išvalga kyla staiga, kaip skriejantis paukštis“. J. M. Coetzee pasigėrėjo lakoniška Lidijos Šimkutės poetine raiška – minties ir vaizdo blyksniu.

Knygos antraštėje paminėti prasiveriančios paslapties ir tylos bei erdvės pojūtis bei lietuviškos etninės atminties sąlytis su Vakarų ir Rytų kultūrų pa-

tirtimi pateikiami kaip ryškūs poetės Lidijos Šimkutės lyrikos bruožai.

Mūsų poezijoje visos žinomos formos turi lygias teises ir poetas gali iš jų pasirinkti tas, kurios jam atrodo tinkamiausias. Lidija linkusi į minties poeziją:

NEONO KLYKSMAI

apakina
išvargintą upę

žmonės sustoję
gyvenimo greitkelyje

*Surask man darbą
duok man gryno oro*

palikite paukščiams erdvės

Lidijos Šimkutės poezijoje emocija persipina su mąstymu. Pirmenybė atiduodama minčiai. Knygos pristatymo metu Lidija skaitė savo eiles lietuvių ir anglų kalbomis, pakaitomis su Linu, savo sūnumi. Tarp skaitymų, o kartais įsipindama ir į skaitomos poezijos eiles, iš Sidnėjaus atvykusi

kompozitorė Margery Smith eilėraščiams nuostabiai pritaikė savo sukurtais kompozicijas – klarneto garsai paryškino ir praturtino eilėraščių mintis. Po knygos pristatymo Lidija padėkojo Johnui Coetzee bei Margery Smith ir rašytojui įteikė savo mamos išaustą kaklaraištį, o kompozitoriui – gintarinę sagę. Po to visi buvo pavaišinti užkandžiais ir vynu – už tai reiktų padėkoti Peteriui Dennis iš MacLaren Vale. □

Nobelio premijos laureato J. M. Coetzee žodis naujos Lidijos Šimkutės knygos „Mintis ir uola“ pristatymo proga Pietų Australijos Rašytojų centre, Adelaidėje. 2008 m. gruodžio 5 d.

Ši vakarą jaučiuosi privilegijuotas – man malonu dalyvauti naujos Lidijos Šimkutės knygos „*Mintis ir uola*“ pristatyme.

Jei pažvelgsite į knygą, pastebėsite, kad ji išleista Lietuvoje, ne Australijoje. Knygos buvo atspausdintos tolimame krašte ir atgabentos į Australiją. Taigi šiame pristatyme dalyvauja autorė, bet nėra leidėjo. Šiais metais jau buvo knygos pristatymas Vilniuje, kur dalyvavo ir autorė, ir leidėjas. Dvigubas knygos pristatymas atspindi ir dviejų knygų charakterį: pusė knygos parašyta anglų kalba, o kita pusė – lietuvių kalba. *Mintis ir uola* – *Thought and Rock*.

Paminėjau Lietuvą – tai tolimas kraštas, žinoma, tik geografinė prasme. Lietuva dvidešimtam amžiuje išgyveno liūdną istoriją: ji buvo praryta Sovietų Sąjungos, nors neturi jokių giminingų ryšių nei su Rusija, nei su rusų stačiatikių religija. Dažnai užmirštame, kad Lietuva kadaise buvo galinga valstybė Šiaurės Europoje. Lietuva turėjo stipresnius kultūrinius ryšius su katalikiška Lenkija negu su Rusija. Ir verta paminėti, kad tokie dideli dvidešimtojo amžiaus poetai, kaip Česlovas Milošas ir Tomas Venclova, turi lietuviškas šaknis. Pirmasis rašė lenkų kalba, o antrasis, šiuos metu gyvenantis JAV, rašo lietuvių kalba.

Bet grįžkime į Australiją. Kai kalbame apie Australiją – daugiakultūrį kraštą, turime omeny, kad dominuojanti kultūra yra anglų (dabar – anglų-amerikiečių), bet šalia jos gyvuoja ir kitos kultūros: skatinama ir Australijos aborigenų kultūra, ir kitos, kilusios iš Europos, Azijos, Afrikos.

Kai galvojame apie šias kultūras, sudarančias Australijos daugiakultūrę mozaiką, turime omeny kalbą, mitybą, muziką, dailę ir kitus menus, kartais religiją. Bet rečiau pagalvojame apie intelektualinę kultūrą – meną, literatūrą, filosofiją.

Juk Dievas žino, kaip gera nueiti į restoraną ir, norint pavalgyti, pasirinkti įvairiausių patiekalų. Bet tai toli gražu neapima daugiakultūrės visumos. Australija tikrai gali būti dėkinga emigrantams už įnašą. Bet pažvelkime į šios dienos temą. Tarp atvykusių emigrantų yra žmonių, kurie

Iš kairės: Margery Smith, Lidija Šimkutė, John M. Coetzee.

pasirinko išlaikyti intelektualinę savo krašto kultūrą, perduoti gimtinei savo australišką patirtį ir būti tiltu tarp savo gimtinės ir naujojo krašto.

Viena iš tokių žmonių – Lidija Šimkutė. Lidija gimė baisiame Antrojo pasaulinio karo sūkuryje ir iki 1949 metų, kai atvyko su tėvais į Australiją, savo vaikystę praleido pabėgėlių stovyklose Vokietijoje. Atskirta nuo savo gimtosios žemės, ji lengvai galėjo nusigręžti nuo savo šaknų. Bet taip anaipol neįvyko: subrendusi ji pasirinko tobulinti savąją lietuvių kalbą, domėjosi lietuvių literatūra ir tautosaka, neakivaizdiniu būdu studijavo Lietuvių kalbos institute Čikagoje, kur gyvena didžiausias skaičius išėivijos lietuvių, ir lankė kalbos kursus Vilniaus universitete.

Pirmoji Lidijos poezijos knyga lietuvių kalba išėjo 1978 m. JAV. Pirmasis dvikalbis jos rinkinys pasirodė 2000 m. Lietuvoje. Lidija yra išleidusi poezijos rinkinius ne tik lietuvių-anglų kalbomis, bet ir anglų-vokiečių bei lietuvių-lenkų kalbomis. Jos eilėraščiai išversti į vokiečių ir lenkų kalbas. Kai

kurie poetės eilėraščiai išversti į trylika kalbų.

Lidijos profesija – dietologė. Baigusi profesinę veiklą, ji šiuo metu skirsto savo gyvenimo metus tarp Australijos ir Europos. Ji dalyvavo įvairiuose tarptautiniuose poezijos festivaliuose. Jos poezija inspiravo kompozitorius (viena iš jų – Margery Smith, kuri šį vakarą yra su mumis), ir choreografus. Matyt, jos poezija traukia kompozitorius savo lakoniškumu, įvaizdžių skaidrumu bei įtaigiomis daugiaprasmemis metaforomis.

Lidija mums pristato savo poeziją, kurią išvertė į anglų kalbą. O Lietuvoje ji yra pristačiusi įvairius savo verstus australų autorius, pvz., Davido Malouf'o romaną „*Įsivaizduojamas gyvenimas*“. Taip ji atlieka abipusį kultūros ambasadorės ir tarpininkės vaidmenį. Mums garbė savo gretoje Adelaidėje turėti šią įžymią tarptautinio rango poetę ir dalyvauti jos naujos dvikalbės knygos „*Mintis ir uola*“ pristatyme.

Iš anglų k. išvertė L. Š.

Prieš šimtą metų ir jis buvo ekonominis emigrantas... Eskizas iš dailininko Kazio Šimonio gyvenimo

RAIMUNDAS MARIUS LAPAS

Šiais sunkiais ekonominiais laikais kiekviena išleista knyga – juolab lietuvių autoriaus – yra atgaiva sielai. Deja, vis rečiau pasirodo ir meno albumų, kurių dar tarybiniais laikais tikrai nestokodavome (nepaisant to, kad tai buvo deficitinė prekė). Užtat dabar pasirodžius originaliam dailės leidiniui Lietuvos knygų rinkoje, turėtume ne tik džiaugtis, bet ir išsigyti jį sau ar dovanai. Tik taip galim tikėtis panašių knygų leidybos ateityje. O mūsų dailėtyrininkai tikrai dar daug ką turi atskleisti skaitytojams!

Tylomis (bent jau išeišvijos spaudoje) buvo sutikta viena gražiausių pastarųjų metų knygų – Nijolės Tumėnienės monografija „Kazys Šimonis“. Ją 2006-taisiais išleido „Vagos“ leidykla. Lig šiolei meno mylėtojai ir Kazio Šimonio gerbėjai teturėjo 1986 m. tos pačios „Vagos“ išleistą dailėtyrininkės Danutės Jedzinskienės knygą. Nors ir pasirodžiusi tarybiniais laikais, D. Jedzinskienės studija nepaseno ir liko autoritingu šaltiniu apie šį iškilų dailininką. N. Tumėnienės knyga yra daugiau reprezentacinio pobūdžio: tekstas kompaktiškas, užtat daug dėmesio skiriama K. Šimonio paveikslams (pateiktos net 103 spalvotos reprodukcijos) bei jo rašytiniai kūriniai. Didelio formato (30 x 27 cm, 245 psl.) albumo skaitytojas turi progos susipažinti su ištraukomis iš Kazio Šimonio knygos „Girių giesmės“: „Tautos runos“, „Tėvynė“, „Jis atėjo iš girių“, „O Saule“, „Slėpinga ponija“, „Kryžių kryžiai“. Gaila, kad apie pačią „Girių giesmių“ atsiradimą 1936 m. – nėra nė pusės žodžio (o čia tikrai prašytusi kokio žinomo literatūrologo ar net folkloristo analizė).

Praeitis – tai didi graži pasaka ...

Knygos pratarmėje dailėtyrininkė Nijolė Tumėnienė teigia, kad Kazys Šimonis tebeišliko mūsų istorijoje kaip vienas populiariausių lietuvių dailininkų fantastinės tapybos atstovų, primityvistų, siekęs pabrėžtinai estetiškos formos. Jo meniniame mąstyme atsispindi ir XX a. pirmosios pusės modernios stilistinės dailės kryptys, ir ieškojimas dvasinės atsparos archajiškoje mitologinėje lietuvių pasaulėjautoje, kuria persmelkta visa jo kūryba – tapyba, grafika, literatūra. Šimonio vizijų plėtotę inspiravo XIX a. pabaigos–X a. pradžios meninė aplinka ir į mistiką linkusios dvasinės nuotaikos. O šiandien jo regėjimai tapo aktualūs, nes artimi toms mintims, kurias iškėlė mene Naujojo amžiaus, angliškai vadinamo „New Age“, sąjūdis, puoselėjantis dvasinumą, kuris atkeliauja per rytietišką kultūrą – net ir meditaciją. Nenuostabu, kad dailininkas su brendimo tada, kai Europoje, ypač Prancūzijoje, nuo 1925-tųjų plito *artdekas* („art decoratif“ – dekoratyvinis menas). Būtent *artdeko* stilius iš dalies paveikė jo kūrybą turinio ir plastikos požiūriu (suptantama, kodėl Šimonio paroda Paryžiuje 1927 m. sulaukė tokio didelio atgarsio!), tačiau jo kūryba susišaukė ir su tuo metu aktualiais tautinio stiliaus ieškojimais. Jis anksčiau už kitus dailininkus Lietuvoje gilinasi į etninės kultūros ir mitologijos paslaptis, nesitenkindamas tapyboje vien išorinėmis liaudiško stiliaus savybėmis.

Kad Šimoniui buvo labai svarbi tautos kultūros atmintis, pripažįsta ne tik Nijolė Tumėnienė,

bet ir kiti praeityje apie jį rašę: Halina Kairiūkštytė-Jacinienė, Ignas Šlapelis, Vytautas Bičiūnas, Paulius Galaunė, Justinas Vienožinskis... Šimonis išaukštino Lietuvos istorinę praeitį, rėmėsi liaudiška pasaulėžiūra, įkūnyta mituose ir liaudies mene, architektūroje. Dailininkas aktyviai rinko tautosaką ir tautodailę. Jis ją fiksavo savo piešniuose keliaudamas po gimtąją šalį. Dailėtyrininkė Ingrida Korsakaitė kadaise rašė, jog Šimonis buvo sumanęs sudėti iš liaudies dainų savotišką lietuvių epą. Kartu su rašytoju Kaziu Binkiu 1922 m. jie išleido „Dainas“: Šimonis jas iliustravo ir paruošė viršelį. Kiek vėliau, 1936 m., parašė ir išleido sakmių knygą „Girių giesmės“. Meilę tautos praeičiai išsakė tokiais žodžiais: „Praeitį – tai didi graži pasaka. Joje glūdi didi turtai, užburtos pilys bei dūmai su milžiniškais galiūnais, su burtininkais žyniais ir šiaip jau įstabiu savo gyvenimu“. Ir kūrė pasakas tapyboje ir grafikoje, stebindamas visus turtinga fantazija, natūraliai išplaukiančia iš liaudies pasakų ar legendų. Ir, kaip pasakoms būdinga, idealizavo savąjį kraštą, jo istorinę praeitį.

Kazys Šimonis – „Saulės“ mokytojų kursų lankytojas. 1909 m.

Man asmeniškai nuo 1970 m. teko matyti Šimonio originalų privačiose kolekcijose JAV.

Sunku būtų nepritari dailėtyrininkės Nijolės Tumėnienės teiginiui, jog jo stilius labai skiriasi nuo kitų lietuvių dailininkų, kurie tapė daugiau realistine maniera: Šimonis naudojo modernias išraiškos priemones, rėmėsi fantazija, o ne tikrove, buvo ištikimas *artdeko* pasekėjas. Ir kai šiandien jau nebeieškome realizmo apraiškų, o meno teorijoje nuo C. Levi-Strauso pasikeitė požiūris į meno primityvumą bei primityvias kultūras, kurios tapo neginčijamu įkvėpimo šaltiniu, priskirti Šimoni primityvistams nebūtų jo pažemintimas (V. Rubavičius šią temą puikiai nagrinėjo 1999 m. išleistoje knygoje „Primityvumas mene“). Juo labiau, jog paplitusi nuomonė, kad jis priklauso romantinei tendencijai, reiškia tik menininko kūrybos nuostatą ir nieko nepasako apie jo tapybos stilistinę kryptį.

... svajonės dažnai tampa realybės šmėkla!

Šiandien norėčiau prisiminti Kazį Šimoni ne vien kaip talentingą dailininką ir kūrėją, pagaliau sulaukusį deramos pagarbos ir dėmesio Nijolės Tumėnienės parengtoje monografijoje, bet ir atskleisti vieną galbūt mažiau žinomą dailininko biografijos detalę. Ištikimi mano straipsnių skaitytojai jau pastebėjo, kad savo pasirinktose temose vis bandau pateikti kokią nors sąsają su Amerika ir jos praeitimi – ypač lietuvišku išeišviku rakursu. Nuo 1990-tųjų iš Lietuvos išvažiavo nemažai mūsų tėvynainių: pirmiausia į JAV, o Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, ir į artimesnes šalis – Angliją, Airiją, Ispaniją. Didesnė dalis išvažiavusių – vadinamieji „ekonominiai emigrantai“, ieškantys geresnio gyvenimo kitur. Bet jų netrūko ir XIX amžiaus pabaigoje: iš Lietuvos žmonės traukė į JAV, kiek vėliau į Pietų Ameriką, o litvakai – į Pietų Afriką. Tarp „laimės iš-

kotojų“ buvo ir mūsų straipsnio herojus Kazys Šimonis.

„Saulės“ mokytojų kursuose Kaune jis mokėsi iki 1909 m. Nors anticarinės idėjos valstiečio vaikui buvo artimos, tačiau Šimonis jas suvokė greičiau romantiškai: „Tos žinios švytėjo it rytmečio saulė, o aš tarytum stovėjau ant kalvos, nuo kurios mačiau daug skurdo ir neteisybės“. Už dalyvavimą slapto moksleivių ratelio veikloje Šimonis iš kursų buvo pašalintas. Neturėdamas nė rublio kišenėje ir nematydamas prošvaisčių, nutarė pakelti sparnelius ir keliauti pas savo brolių Juozą į Ameriką. Tai buvo lygiai prieš šimtą metų. Bet leiskim prabilti jam pačiam...

„Niūrios rudens dienos vėlyvą vakarą pasiekėm Filadelfiją, sėdom tramvajun ir dardėjom pilkomis, ūkanotomis ir drėgnomis miesto gatvėmis iki pasiekėm namą, kuriame gyveno brolis ir keli kiti lietuviai. Brolio kambarėlis buvo antrajame aukšte, mažas, tamsus ir nejuokus. Jame buvo dvi lovos, staliukas, dvi kėdės ir sienoje spintelė – tai ir viskas. Su broliu jame gyveno ir kitas darbininkas. Tikriau sakant, jiedu ne gyveno, o tik nakties metu keletą valandų miegodavo. Apsigyvenęs pas brolių, gulėdavau su juo vienoje lovoje.

Rytais su patamsiu brolis ir kiti darbininkai išeidavo į darbovietes, o grįždavo vakarais 9–10 val. Grįžę susirinkdavo apačioje, kur gyveno buto šeimininkas su žmona ir vaikais, iš ten buvo laiptai į antrą aukštą ir į mūsų kambarėlį.

Grįžęs iš darbovietės, brolis veik kas vakaras prasėdėdavo pas šeimininkus prie atsinešto alaus ąsočio, tuščiai plepėdami iki vidurnakčio. Aš nebuvau įpratęs gerti, tai man labai nepatiko, kad brolis geria ir rūko, bet ką nors sakyti nenorėjau ir nedrįsau. Praėjus savaitei, reikėjo darbo ieškoti. Juk aš gyvenau iš brolio malonės: jis mane rengė, maitino ir išlaikė. Manyti apie mokslą kol kas iš

tikrųjų nebuvo ko. Dėl to aš ir mano brolis įprašėm visų pažįstamų pasiteirauti, ar kur nebūtų reikalingas darbininkas.

Kartą brolių paprašiau, kad nueitume į lietuvių klubą, nes žinojau, kad toks yra. Ten susirenka įvairių profesijų žmonės, tai gal kas nors ir man padės.

Šeštadienio vakarą nuėjom su broliu į klubą. Jame radom nemažai prisirinkusių, tarp jų ir brolio pažįstamų. Čia buvo rašytojų, mėgėjų

dailininkų, teatro mėgėjų ir paprastų darbininkų. Daugiausia jauni, atvykę Amerikon iš įvairiausių Lietuvos kampų. Vieni jų seniau atvykę, kiti vėliau, ir visi dirba. Tada kaip tik buvo rengiama vaidinti pjesė „Pilėnų kunigaikštis“. Kadangi veikalui reikalinga labai daug žmonių, tai brolis ir aš buvom pakviesti į artistus.

Greit po to gavau sezoninio darbo prie restorano, bet buvo menkas atlyginimas, tai netrukus perėjau dirbti kitur, kur pastovus darbas ir pusėtinai galėjau uždirbti. Darbas irgi panašus – restorane: nuo stalų suimtas lėkštes gabenti į plovyklą. Čia dirbau nuo 8 val. ryto iki 9 vakaro. Nemažai lėkščių suduždavo, nes su kaupu prikrauti neštuvai ir vežimėlin sudėti keliais aukštais indai besikratydami nuslysdavo. Nemokant anglų kalbos, tekdavo sunkiau dirbti, nes nemokėdavau išsiaiškinti ir patarimo nesuprasdavau. Taip besidarbuojant, prabėgo keli mėnesiai.

Vieną pavasario vakarą grįžęs iš darbo, brolis pasakė, kad jų generalinis bosas nori jį pasiųsti į Niujorką aukštesnėms pareigoms: restorano mėsos ir žuvies porcijų išdavėju. Jis sutikęs važiuoti, tik pasakęs, kad nenorėtų palikti brolių vieną. Viršininkas pasakęs, kad ir broliui ten būsia dar-

2006 m. „Vagos“ išleisto albumo viršelis.

Gintautas Česnys: paminklo elegancija ir didybė

Praėjusių metų pabaigoje vienur iškilmingiau, kitur paprasčiau paminėtas dr. Vinco Kudirkos 150 metų gimimo jubiliejus. Ta proga Vilniuje, Operos ir baletų teatre, buvo surengtas iškilmingas koncertas, Mokslų Akademijoje vyko tarptautinė konferencija. Šį jubiliejų konferencijomis ir kitais renginiais pagerbė universitetai (pavyzdžiui, Klaipėdos), gimnazijos (pavyzdžiui, Marijampolės), draugijos (pavyzdžiui, Vilniaus žemaičių). Iškilmingą vakarą surengė Labdaros ir paramos fondas Vinco Kudirkos atminimui įamžinti. Jo metu buvo pagerbti žmonės, aukoję paminklo Vilniuje statybai.

Tačiau visuomenė, deja, nesulaukė paminklo Lietuvos himnui ir jo autoriui iškilmingo atidengimo. Jau praėjusios vasaros pabaigoje Savivaldybės aikštėje Vilniuje buvo sumontuota dalis paminklo – tamsiai žalio granito monumentalė (12,5 metrų aukščio) varpinė – trys Gedimino stulpais sujungtos kolonos. Jos viduje ant skaidraus stiklo piramidės išgraviruoti „Tautiškos giesmės“ – Lietuvos himno – žodžiai. Varpinės papėdėje iš paminklo postamento (konsolės) turėjo išaugti bronzinė, trijų metrų aukščio didžiojo Varpininko, dr. Vinco Kudirkos figūra. Tačiau iki šiol tos figūros nėra, nes klaipėdiečių skulptorius Arūnas Sakalauskas, laimėjęs paminklo konkursą, nespėjo iki numatyto termino užbaigti darbą.

Kokia padėtis yra dabar? Ir kokie motyvai, kad skulptorius dar nebaigė savo darbo? Apie tai pasakoja Labdaros ir paramos fondo dr. Vinco Kudirkos vardui įamžinti steigėjų pirmininkas, Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto prof. Gintautas Česnys.

– Fondas tarytum jau atliko savo misiją: didelė pinigų paminklui dalis jau surinkta, tačiau viskam brangstant bus nemažai papildomų išlaidų, tad vis dar laukiame aukų. Statybos reikalai – patikimose fondo direktoriaus, inžinieriaus statybininko Stasio Tamošaičio rankose, kuris painias statybos problemas gliaudo kaip riešutus. Sunku įsivaizduoti, kaip fondas išsiverstų be jo profesionalumo. Sunkiau sekasi skulptoriui, tačiau kūrybinio proceso nepagreitinsi. Autorius prisipažino, kad tokio sunkaus kūrybinio uždavinio dar nėra sprendęs. Jau iš pat pradžių jis atsisakė minties pavaizduoti V. Kudirką, kaip revoliucionierių, iškėlusį ranką ir skambinantį varpu. Tai jau nudėvėtas įvaizdis. Skulptorius siekė, kad figūra spindėtų vidine ir išorine elegancija. Elegancija, nes Vincas Kudirka buvo elegantiškas žmogus: poetas, muzikas, Varšuvos salonų „liūtas“, vakarėlių siela, nepriekaištingai apsirengęs ir gerų manierų. Tačiau ne už tai statomi paminklai. V. Kudirkai jis statomas už asmenybės didybę, nes didūs yra šio žmogaus darbai. Šios dvi nelengvai tarpusavy su-

derinamos idėjos vedė skulptorių, atsakingai žiūrintį į savo darbą. Labai įpareigojo ir paminklo vieta – pati Lietuvos sostinės širdis. Bet ką čia nepastatysi.

Kita vertus, žmonės kartais esti pernelyg kritiški. Be abejo, vieniems tas paminklas patiks (jau dabar žavimasi varpinės dydžiu ir forma), kitiems – ne. Ką padarysi. Nepatiks ypač tiems skulptoriaus kolegoms, kurie nelaimėjo konkurso. Šis paminklas buvo atrinktas iš 35 konkursui pateiktų darbų, tad 34 autoriai turi teisę jaustis nelaimingais. Sklido gandai, kad pats konkursas, esą, buvęs neskaidrus. Jau girdėjau ir tokių atsiliepimų: „Pastatys dar vieną balvoną“. Atseit, paminklai karaliui Mindaugui ir didžiajam kunigaikščiui Gediminui yra „balvonai“, trečias iš eilės balvonas Vilniuje bus V. Kudirka. Kai kas norėtų, kad vietoj monumento aikštėje stovėtų kopėčios ar kitokia vienalaikė instaliacija. Arūnas Sakalauskas pranešė jau užbaigęs skulptūrą. Šiuo metu rengiamasi skelbti konkursą liejyklai, kurioje figūra bus atliejama iš bronzos.

– Ir vėl konkursai... Pas mus piršto negali pajudinti be konkurso. Nematau logikos tame nepaįngiamame konkursų skelbime, tuo labiau, kad yra visokių landų konkursų neskaidrumui. Tarsi užsakovas negali pasitikėti gerai pažįstama firma ar įmone ir tiesiogiai kreiptis į ją. Konkursų prievolė – tai ne korupcijos vengimas, o laiko vilkinimas ir konkurentų rietenos per spaudą ar televiziją...

– Taip jau yra, ir nieko čia nepadarysi. Tikimės, kad gegužės pradžioje skulptūra turėtų būti atlieta, mėnesio pabaigoje sumontuota ir birželį paminklą jau galėtume atidengti. Su savivaldybe, kuri yra pagrindinis paminklo statybos rėmėjas, deriname scenarijų. Nenorėčiau, kad paminklo atidengimas sutaptų su karaliaus Mindaugo karūnavimo diena, nes tada mūsų iškilmės būtų užgožtos kitų renginių. Paminklo atidengimas turi būti įvykis (gal net valstybinio masto), iškilmingas, gražus ir pamokantis.

Kalbėjosi
Aldona Žemaitė

Atkelta iš 4 psl.

bo, ir pasiūlęs kol kas mėnesiui 40 dolerių, o broliui 50 dolerių. Brolis rytoj turįs viršininkui pasakyti, ar aš sutinku važiuoti. Aš mieliai sutikau, nes čia gaudavau tik 25 dolerius atlyginimo, o brolis – 30 dolerių. Aš norėjau važiuoti dar ir todėl, kad tenai, neturėdamas pažįstamų, brolis mažiau pragers ir gal pripras pasiskaityti laikraščių ir knygų.

Nuvykę apsigyvenom Bruklina pas lietuvių vargonininką. Pradėjom dirbti pas milijonierių Džoną Vanamekerį, kursai buvo senas, išdžiūvęs, nevedęs, turėjo Niujorke dešimties aukštų 'bildingą', užimančią visą kvartalą, taip pat įmonių Filadelfijoje ir Paryžiuje. Mūsų darbovietės rūmė buvo įvairūs skyriai: ketvirtame aukšte didelis restoranas su milžiniška moderniška virtuve ir sandėliais produktams bei šaldytuvais, aukščiau – didelė dailės paveikslų galerija, biblioteka. Kituose aukštuose – muzikos instrumentai ir vargonai, kitur – mašinos, dar kitur – manufaktūra, galanterija ir t.t. Be to, čia pat buvo teatras, ligoninė.

Pradžioje neįprastas darbas nesisekė, rankų pirštai pasidarė žaizdoti. Iki dvyliktos valandos turėdavau išdarinėti didelį skaičių vištų, jas išvirti ir išdalyti, taipgi išvirti ir išmėsinti bent centnerį jūros vėžių ir kitą darbą dirbti.

Kai įpratau prie darbo, nebesusižeisdavau pirštų. Įpratimas ir prisitaikymas daug reiškia. Valgis buvo veltui. Šventadieniais poilsio diena, tai pavalgai bet kokiame restorane. Bandžiau atidėti šiek tiek pinigų, bet aš beveik nieko nesutaupiau, nes išleisdavau knygoms bei įvairiai literatūrai. Be to, nusipirkau molbertą, paletę, teptukų ir jiems dėžutę, drobės, nors tapyti nebuvo kada, nes poilsio valandomis skaitydavau knygas.

Teisingos laisvos minties troškau dar mokymdamasis, o atsidūręs už vandenyno ir laisviau pasijutęs, pasiskaitęs įvairiausių laisvų kūrybos minčių, jaudinaus ir nerimau. Mačiau dideles pla-

tybes, kuriose maža saujelė dykūnų gudriai naudojasi didžios minios darbo vaisiais. Norėjosi šaukti, kad išgirstų tą neteisębę, sakyti tiesą, bet nediršau, vengiau aplinkos, be to, bijojau, kad neklyščiau, nes buvau bemokslis. Tuo labiau jaudinaus ir nerimau.

Žvelgiant į Amerikos gyvenimą, į miestus, į darbo žmones, į jų sąlygas, susidarė įspūdis, kad čia žmogus panašus į mašiną. Daugelis jų be dvasios, be sielos. Visi rūpinasi vien tik materialiniu gyvenimu: pirmoj eilėje – doleris ir biznis. Nemačiau amerikietiško savito meno, jei kas ir buvo, tai atgabenta ar kilę iš Europos. Dvasiniu gyvenimu formaliai rūpinasi tik dvasininkai, bet ir tie žiūri daugiau į dolerius, negu į dvasinius reikalus.

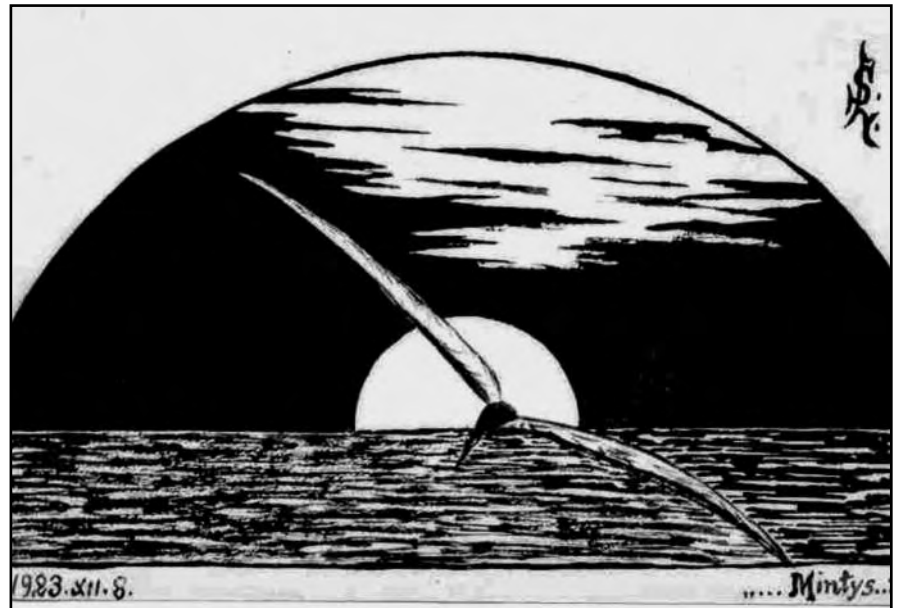
Atėjo ruduo, žadėto prie atlyginimo priedo man vis nepridėjo. Aš tuo ir nesirūpinau, nes jau buvo įsidiegius mintis aplieisti Ameriką. Toji mintis nedavė man ramumo, stūmė mane grįžti Lietuvon. Nors žinojau, kad ir ten ne pyragai, o tik juoda duona, bet ji vis dėlto skanesnė.

Šią savo mintį pasakiau broliui. Brolis atkalbinėjo: 'Palauk, suspėsi išvažiuoti. Užsidirbk bent kiek pinigų. Žiūrėk, kelionei ar turi. Ir koks reikalas skubėti?' O aš atdrožiau: 'Gerai, dar kokį mėnesį padirbėsiu, tai turėsiu ne tik kelionei, bet dar šiek tiek parsivešiu Lietuvon.' Brolis pasvyravęs pasakė: 'Na,

ką gi, jei įsimanysi po mėnesio važiuoti, tai ir aš dar pridėsiu tau. Vėžkis tėviškėn prasikūrimui.'

Laikas greit prabėgo. Formalumus ir laivakortę apsiėmė sutvarkyti ir parūpinti agentas, tik man reikėjo gauti iš klebono asmens pažymėjimą, o konsulatas turėjo patvirtinti. Su klebonu nebuvo pažįstamas, tai vargonininkas, pas kurį gyvenau, paliudijo, kad svetima pavarde, kad grįžęs Lietuvon nepatekčiau į policijos rankas, nes rašė iš tėviškės, kad buvo atvykę žandarai, klausdami, kur aš esąs. Namiškiai pasakė, kad aš išvykęs Amerikon. Tai dėl to ir asmens dokumentus pasirūpinau svetima pavarde. Atėjus išvykimo dienai, atsiveikinęs su broliu, pažįstamais, agento atlydėtas į uostą prie laivo, atsiveikinau su Amerikos žemynu..."

Iš dailininko atsiminimų, paskelbtų 1959 m.

Ranka pieštas Šimonio atvirukas „Mintys“ (datuotas 1923. XII. 6). Originalas iš Ramunės ir Raimundo Mariaus Lapų rinkinio.

Lietuva – ypatingas meno kraštas

Pasitinkant albumą „Amerikos lietuvių menas Lietuvos tūkstantmečio išvakarėse“

STASYS GOŠTAUTAS

XX amžius – Lietuvos kultūros šimtmetis. Beveik viskas, kas sukurta lietuvių, buvo padaryta šiame amžiuje ir skirta Lietuvai. Tuo jis skiriasi nuo kitų epochų, kai mes po Romos katalikų vėliava bendravome su lenkais ir gudais ir skolinomės iš jų, pernelyg nepaisydami savų tradicijų, kurias laikėme menkesnėmis ar nevertingomis.

XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje Vilniuje kitokio meno, išskyrus lenkišką, nebuvo, tad lietuviai arba tapdavo lenkais, arba būdavo nepripažinti ir neįvertinti. Pirmasis laisvės žingsnis susijęs su lietuvišku menu, kuris klestėjo iki pat Vilniaus užgrobumo. O po paskutinio išsivadavimo etapo viskas, kas buvo lenkiška, pasidarė nepripažinta. Vienas kitas lietuvis, užsilikęs Vilniuje ir dirbantis kartu su lenkais, buvo lietuvių beveik atmetas. Prisiminkime Vytauto Kairiūkščio ir Vlodo Drėmos atvejus.

Beveik visi Vilniaus dailininkai, kurie nuo 1907 metų garbingai ruošdavo metines parodas, po Pilsudskio smūgio pasitraukė į Kauną ir sukūrė modernizmo judėjimus pagal Vakarų modelį. Su kai kuriomis išimtimis jie pasiskolino konstruktivizmą iš Rytų („Keturi vėjai“, ARS). Po dvidešimties metų sovietams antrą kartą užėmus Lietuvą, dauguma pasitraukė į Vakarų. Toji grupė – maždaug aštuoniasdešimt menininkų ir tiek pat ar daugiau poetų – sudarė branduolį, kuris iš Freiburgo, Paryžiaus ir Miuncheno perplaukė Atlantą ir atsidūrė Manhattano saloje, kurioje menas turėjo būti nugalėtas, kur dėl vieno žymaus dailininko tūkstančiai vargdavo ant Greenwich Village šaligatvių. Prisiminkim Jono Meko ir Jurgio Mačiūno vargus!

Šimtas metų dailei – tai pakankamai gražus metų skaičius pasitinkant tūkstantmetį, kuris lipa mums ant kulnų ir priverčia susimąstyti, kad jis vis dėlto kažką reiškia. Visa Lietuvos istorija surašyta svetimšalių autorių, tik pastaruoju metu mūsų istorikai pradėjo rinkti faktus pagal savo sampratą, nors vis vien dar skolinasi faktus iš kitų. Lietuvos vardas, paminėtas prieš tūkstantį metų, užrašytas ne lietuvių ir ne Lietuvoje, o ataras tekstuose lotynų kalba vokiečių analuose, kažkur pasieny, ir dabar neaišku, ar didžiuojamės tuo, kad mus išvadino žudikais ir pagonimis, ar kad mūsų genties vardas – Litua... Nežinau, ar mes turėtume tuo didžiuotis.

XX a. pirmojoje pusėje tūkstančiai rašytojų, dailininkų, filosofų ir mąstytojų bėgo iš Europos ir beveik visi atsidūrė Ellis Island. Niekada pasaulis nematė tiek intelektualų pabėgėlių iš Europos, kaip 1914–1949 metais. Apsišvietusi Lietuvos visuomenė, tik spėjusi susiformuoti, irgi bėgo iš savo krašto ir daugelis jos narių baigė savo kelionę aplink pasaulį Amerikoje. Nors iš esmės jie liko lietuvišiais benamiais ir iš naujos tėvynės daug nepasivino, likdami ištikimi savo kraštui. Todėl jų svajonė kada nors sugrįžti į savo namus ir palikti savo kūrybą Lietuvai buvo nemeluotas troškimas. Kai kuriems pavyko savo kūrybos dalį atiduoti Lietuvai dar okupacijos laikais, pavyzdžiui, Viktorui Vizgirdai, Vytautui K. Jonynui, Vytautui Ignui. Kitų autorių darbai buvo slapta saugomi Vilniaus universiteto grafikos kabinetuose – už tai reikėtų padėkoti Jurgiui Tornau, stebėtinai darbščiam ir drąsiam žmogui.

Buvo juntama tam tikra įtampa tarp išėivių ir tų, kurie nespėjo pabėgti ar nenorėjo to daryti. J. Tornau prašomas atiteptiau tris Viktoro Petravičiaus albumus, išleistus Tado Vizgirdos 1949 metais. Atsimenu, kaip Rimtautas Gibavičius apžiūrino kiekvieną lapą ir išraižė savo įspūdžius medžio raiziniuose. Tad negalima sakyti, kad nebuvo ryšių su Lietuva – jie buvo, tik labai subtilūs ir paslaptingi.

Tos inteligentijos į užsienį pabėgo tiek daug, kad lengvai galėjai numanyti, kas gi pasiliko Lietuvoje. Kaip žinome, dauguma išėivių peržengė

Ellis Island ribas ir įsikūrė geriau ar blogiau, pakrašty kokio nors didmiesčio, ir šiek tiek prisidėjo prie savo naujojo krašto kultūros. Prisiminkime, kiek profesorių Amerikos universitetams davė išėivija. Visi vienaip ar kitaip puoselėjo savo gimtojo krašto meną. Muzikantams ir dailininkams nebuvo sunku, nes dailė ir muzika – universalios kalbos, daug sunkiau buvo rašytojams. Dauguma jų niekada neišmoko naujos kalbos taip gerai, kad galėtų ja kurti. (Saulius Kondrotas visados liks išimtimi, kuri patvirtina taisyklę).

Išėivijos menas turi tiek panašumų ir skirtumų, kad iš šimto dailininkų galima lengvai atrinkti vieną, kuris bus panašus į tą šimtinę. Įvairus ir spalvingas, tarsi besilaikantis vienos tradicijos, esantis labai arti liaudies meno. Ir tuo pat metu labai skirtingas, asmeniškias, gal net per daug subtilus.

Iš šio albumo (šimto ir daugiau išėivijos dailininkų, kur išėivio sąvoka taikoma jau ir naujajai

lietuvių bangai, atplūdusiai po Atgimimo ir per Nepriklausomybės laikus), galima pasirinkti ką tik nori: turtingą spalvą, įvairią formą, įkvėpimą iš praeities, nors neretam jau tas pat, iš kur jis kilęs. Dėl tremties tokio menininko įkvėpimo šaltinį galima apibūdinti kaip kosmopolitinį, globalinį.

Išėivijos menas nebūtinai turi būti lietuviškas. Jis gimė ir subrendo antroje XX a. pusėje ir išsiplėtė už Lietuvos ribų. Todėl šį meną reikėtų vadinti lietuvių, o ne Lietuvos menu. Ką darė Lietuvos dailininkai, spaudžiami okupantų, mums nėra įdomu ir jų darbas nėra labai svarbus, nors pasitaiko išimčių. Tos išimtys gali būti labai įdomios, ypač grafikos srityje – paminėsiu Petrą Repšį, Rimtautą Gibavičių ir Arūną Tarabildą, kurie ir dar keletas menininkų sėmėsi įkvėpimo iš išėivijos klando ir patys suteikė išėivijos menininkams nemažai įkvėpimo. Tad negalima tvirtinti, kad išėivijos menas liko visiškai našlatis. Jis pasisavino viską, kas tik buvo įmanoma, iš savo „kaimo“ (liaudiškosios tradicijos), atsivėrė pasauliui ir tapo stebėtinai turtingas.

Tarp tų šimto albumo dailininkų nėra nė vieno iš mūsų klasikų, nes jie jau iškeliavę Anapilin. V. Petravičius, A. Galdikas, V. Kašuba, V. Vizgirda, V. K. Jonynas, A. Mončys, V. Kasiulis, P. Augius... Sąrašas galėtų būti tęsiamas be galo – toks jis turtingas. Atrodo, kad tokių talentų dabar nebeterime arba jie vis dar ieško savęs ir nesuranda. Minėtieji buvo tikri klasikai, o dabartiniai dailininkai dar vis kovoja su savimi, kad sukurtų ką nors originalaus. Menas yra cikliškas, ir kiekvienas ciklas nepakartojamas savo kūrybine jėga. Nepakartojamas galima būtų pavadinti tuos Antrojo pasaulinio karo nublokštus menininkus, kurie, nepaisydami pabėgėlio statuso, sugebėjo likti tikrais kūrėjais ir menininkais. Jie ne tik buvo pripažinti savųjų Lietuvoje, bet ir gerbiami vietinės Amerikos bendruomenės.

Nublokštieji, gimę, augę ir mokyklas baigę Lietuvoje, beveik visą savo kūrybinį kelią nuėjo

egzilyje. Penkiasdešimt metų gyventi svetimoje žemėje ir būti prie jos pririštiems – toks baisus yra egziliano likimas. Pilnas ilgesio, jis gyvai išreiškėtas dailininkų mene.

Šių dienų Amerikos lietuvių menas tęsia tradicijas, perimtas iš pokario išėivijos, bet tęsia jas savaip, naudodamas kitą principą, kurio pagrindas – visiškasis laisvės ir atsakomybės, kaip svarbiausių meno elementų, panaudojimas. Nežinau, kur būtų atsidūrę tokie avangardiniai dailininkai, kaip Vincas Kisaruskas ir Valentinas Antanavičius, kurie ieškojo meno ne tradiciniame grožyje ir ne įprastinėje formoje. Gal todėl socialistinio meno inspektorius Lionginas Šepetys nekreipė į juos per daug dėmesio, nes žinojo, kad dauguma parodų lankytojų šių avangardistų nesupras, nepriims ir net nepripažins jų dailininkais. Dar ir šiandien daug kas, ne tik Šepetys, kratosi meno, rodomo Šiuolaikinio meno centre Vilniuje. Ten, Kęstučio Kuizino iniciatyva, kaip avangardo menas pristatomas gana drąsūs kūrybiniai objektai, kuriuos žiūrėdami, žmonės dažnai paklausia: „Ar čia menas?“

Lietuvoje socialistinis realizmas neprigijo – visados atsirasdavo neklaužadų, kurie darydavo ką panorėję, ir kažkaip jų neįstengdavo sutramdyti. Jau minėjau Kisaruską ir Antanavičių, galima dar pridėti Liną Katiną, Kostą Dereškevičių ir visą tuziną kitų. Jie – geri pavyzdžiai, liudijantys, kad menas negali būti kuriamas pagal partijos nustatytas taisykles. Tačiau, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, „išsilaisvinę“ dailininkai metėsi į orgiją, kurią ne visada galima apibūdinti kaip kūrybingą jėgą. Staiga Lietuvoje atsirado daugiau dailininkų negu talentų ir daugiau talentų, negu poetų, taigi iš poetų tautos virtome menininkų tauta, nors kartais aš abejoju, ar tikrai taip yra. Skirtumas tarp žanrų nykti pradėjo seniai. Argi svarbu, ar Leonardas nupiešė savo globėjo žmoną, ar parašė poemą apie ją. Galiausiai poezija ir dailė, skulptūra ir muzika yra tik skirtingos priemonės tai pačiai kelionei. Faktas, kad šiandien taip lengvai galime pristatyti šimtą menininkų, daug ką byloja.

Per pastaruosius dvidešimt metų menas Lietuvoje nepaprastai pasikeitė. Per gana trumpą laiką visa tai, kas buvo uždrausta, staiga tapo prieinama, ir kartais stebiuosi, kaip tie nauji menininkai nepasimeta tokioje niekieno nevaržomoje laisvėje. O galbūt būtent šių dienų menas rodo jų pasimetimą. Psichologams turėtų būti nepaprastai įdomu stebėti žemės drebėjimus, sukeltus pirmųjų Lietuvos postavangardistų.

Per dvidešimt metų Lietuvos menas patyrė ir turbūt dar patirs visus galimus sukrėtimus, bandydamas rasti savo formulę, laviruojančią tarp modernizmo ir avangardizmo. Nelengva spėti, į kurią pusę jis pasuks, bet gal ir gerai, jei po penkiasdešimties metų stagnacijos truputį pasiblaškys.

Šis tūkstantmečio albumas – pavyzdys, kur mūsų menas eina ir kokiomis kryptimis jis pasuks, kokią jis gali turėti įtaką Rytų Europos menui. Norime mes to ar nenorime, avangardinės Šiuolaikinio meno centro parodos yra rodiklis, kreipiantis ten, kur Lietuvos menas eina ar turėtų eiti. K. Kuizinas pasirodė besąs veiklus kuratorius, nors dažnai neaišku, kur jis eina ir ko nori pasiekti. Dar ir dabar negaliu pamiršti, kaip kažkieno parodoje M. K. Čiurlionio menas buvo sumaišytas su gatvės šiukšlėmis.

„Neklaužadų“ meno pavyzdžiais albumas iš dalies papildė milžinišką Zimmerli Art Museum (Rutgers University, New Brunswick, N.J.) kolekciją. Pavyzdžius surinko Nortonas ir Nancy Dodge, užtat kolekcija ir pavadinta jų vardu ir įvardyta kaip nekonformistinio meno iš Sovietų laikų kolekcija. Nekonformistinio meno pavyzdžiai surinkti iš visų trijų Baltijos kraštų. Vien tik iš Lietuvos buvo atrinkta 121 dailininkas ir 1,100 paveikslų bei meno objektų (įspūdingas skaičius!). Tai dar sykį paliudija, kad Lietuva – ypatingas meno kraštas. □

Antanas Gailius: ištverti – štai viskas

AUDRIUS MUSTEIKIS

2008 m. Nacionalinė kultūros ir meno premija rašytojui ir vertėjui Antanui Gailiui paskirta už literatūros klasikos vertimus ir lietuvių kalbos profesionalumą. „Premijos nesitikėjau, todėl nebūčiau nustebęs ar plaukus rovesis, jei nebūčiau jos gavęs“, – sako laureatas.

Paklaustas, ar jaunystėje nesvajoti užkariauti pasaulio savo poezija ir premijas gauti už ją, Antanas Gailius teigė, kad net jaunystėje nepriklausė pasaulio užkariautojų padermei. „Nuolatos pats sau ir kitiems primenu R. M. Rilkes frazė: ‘Kas apie pergales kalba? Ištverti – štai viskas’. Ir jau tikrai nėra tada nesvajojau užkariauti pasaulio poezija. Be abejo, ji mano gyvenime atsirado anksčiau už vertimus, jau vien todėl, kad rašyti pradėjau dar paauglystėje, mokyklos metais, kai kitų kalbų ir nemokėjau. Bet premijos? Kokios čia premijos? Garsioji Lenino? Būčiau gėdijęsis ją gauti. Bet ir nebuvo tokio pavojaus. Nebuvo pavojaus gauti nė LTSR valstybinės. Toje LTSR gerai nesijaučiau. Teisybė, nebuvau disidentas tikrąja šio žodžio prasme, buvau, jei norite, ‘vidiniame egzilyje’ – tokį terminą yra nukalę vokiečiai, kalbėdami apie nacizmo laikais Vokietijoje dėl vienokių ar kitokių aplinkybių likusius, bet savo tekstais režimo nerėmusius autorius. Žinojau, kad rašančiam žmogui sovietinėje sistemoje gyventi nebus lengva, bet ne aš kaltas, kad rašyti man vis tiek reikėjo.

Kita vertus, esu iš tų poetų, kurie nemoka rytą atsikėlę sėsti ir rašyti eilių. Kartais galiu ir noriu rašyti, kartais vėl ateina metas, kai atrodo, kad nieko ir niekad nesukursi. Iš rašytojų biografijų tas irgi žinoma. Žinoma ir tai, kaip sunkiai tokius laikus rašantys žmonės ištveria. Taigi vertimai man buvo kaip tik išsigelbėjimas – jie ne sykį padėjo išgyventi tokius sunkmečius. Mat ir į vertimą aš visados žiūrėjau kaip į tikrą literatūros darbą. Trumpai kalbant, poezija ir vertimas man nebuvo ir nėra du visiškai skirtingi dalykai, greičiau dvi to paties medžio šakos.”

Teiginiui, kad iki šiol nėra vienas literatūros vertėjas nebuvo pagerbtas Nacionaline literatūros ir meno premija, laureatas paprieštaravo. „Vienas vis dėlto buvo ir prieš mane – Šventojo Rašto vertėjas Antanas Rubšys. Bet šiaip manau, kad vertėjai ne tik Lietuvoje, bet ir apskritai pasaulyje nėra vertinami taip, kaip *tikrieji* rašytojai. Galų gale apie tai byloja ir jūsų pirmojo klausimo slaptoji mintis – atseit, svajojai būti poetu, o tapai ‘tik’ vertėju. Dėl tokios padėties net nežinau ką kalinti – ar viešąją nuomonę, ar ir mus pačius, vertėjus. Taip, vertėjų yra visokių – ir geresnių, ir prasčiau. Bet rašytojų juk irgi yra visokių. Gal šaknis čia ta, kad mes tebermanome, jog svarbiausia ką, o ne kaip žmogus rašo. Aš pats manau, kad svarbiau vis dėlto tasai kaip. Tiesa, nesu toks pažangus, jog manyčiau, kad išvis nesvarbu, ar rašytojas turi ką pasakyti, bet man nepakanka, kad būtų pasakyta man tinkama teisybė – labai svarbu ir tai, kad rašinys būtų literatūra, *žodžio menas*, kad ir kaip patetiškai tas junginys skamba. Šiuo *žodžio meno* požiūriu, man regis, vertėjai tikrai ne mažiau nusipelnę lietuvių literatūrai, nei *tikrieji* rašytojai. Galbūt man skirtoji premija yra ženklas, kad padėtis po truputį keičiasi.”

Kalbėdamas apie intencijas, paskatinusias dar Sąjūdžio laikais įkurti almanachą „Proskyna“, Antanas Gailius akcentuoja būtinybę pateikti (ir greitai) skaitytojui tai, kas iki tol jam nebuvo prieinama. „Proskyna” ir šiandien prisimenama būtent kaip *vertimų* almanachas. „Mes, – sako Antanas Gailius, – savo misiją supratome truputėlį plačiau, todėl ir sakėme, kad tai *kultūros almanachas*. Vertimai ten gal ir dominavo, bet juo

toliau, juo daugiau stengėmės publikuoti lietuvių autorių tekstų. Jų būta tikrai reikšmingų.”

Į klausimą, kokie buvo „Amžius” – leidyklos ir laikraščio – tikslai, rašytojas atsakė, kad pirma radosi laikraščio, tik paskui – ir leidyklos idėja. „Tiesa, buvau vienas UAB ‘Amžius’ steigėjų ir akcininkų, bet iš pradžių nemaniau, kad teks tapti ir laikraščio vyriausiuoju redaktoriumi, ir leidyklos direktoriumi. Į šią bendrovęėjau su ‘Proskyna’. Bet gyvenimas patvarkė truputį kitaip. Dėl to nesigailiu, sužinojau daug naujo, juk laikraščio niekad nebuvau daręs. Tai buvo labai jaudinantys, nors ir nelengvi laikai. Laikraštis anuomet radosi iš aplink mane tvyrojusio įsitikinimo, kad reikalingas naujas leidinys. O leidykla regėjosi savaime suprantamas priedas, mat daug ‘Amžiaus’ darbuotojų turėjo leidybos patirties.”

Antanas Gailius – vertėjas, kuriam įteiktas ir kitas garbingas apdovanojimas – *Metų vertėjo*

Antanas Gailius.

Vlodo Braziūno nuotrauka

krėslas (2004 m.). Veikiausiai, imdamasis Th. Manno tetralogijos, vertėjas nenujautė, kad šis autorius tiek visko jam atneš. „Man atrodo, kad imdamasis kokio darbo, pirmiausiai galvoji tiesiog jį padaryti, neplanuodamas, ką jis tau atneš – čia nekalbu tiesiog apie honorarą, be kurio didesnio darbo paprasčiausiai negalėtum daryti, nes juk iš jo duoną valgai. Th. Manno tetralogiją labai mėgstu ir tikrai džiaugiuosi, kad atsirado proga ją išleisti lietuviškai.”

F. Kafka, R.M. Rilke, bendravimas su jų tektais taip pat labai praturtino požiūrį į pasaulį ir į literatūrą. „Ir F. Kafka, ir R. M. Rilke, ir Th. Manno, ir daugybė kitų mano verstų autorių, be abejo, pirmiausia ugdė ir formavo požiūrį į literatūrą ir apskritai į pasaulį. Smagu buvo, kad galiu prie jų prisiliesti. Aišku, ir baugu – juk atsakomybė... Man atrodo, kiekvienas darbas žmogų formuoja, net jeigu jis ir ne visada gali pasakyti, kaip tas vyksta. Šiaip ar taip, tie autoriai tikrai yra mano gyvenimo dalis, be jų būčiau buvęs truputį kitoks.”

O štai mokyti nyderlandų kalbos A. Gailių paragino ir paskatino buvęs dėstytojas, dabar tiesiog bičiulis Leonas Petravičius, puikus vertėjas. „Tas buvo labai seniai, ir ‘ėjimas’ į Nyderlandus buvo ilgas. Juk anais laikais net kokį tekstuką šia kalba Lietuvoje nebuvo lengva surasti. Taip pamazū atsirado ‘Nyderlandų novelės’, po to jau ir kiti vertimai iš šios kalbos, tarp kurių man pačiam visų mieliausios J. Huizingos knygos. Šis autorius man tikrai tapo ne mažiau svarbus, kaip Th. Manno.”

Savo mokytojais A. Gailius laiko iškilius vertimo meistrus Vytautą Petrauską ir Dominyką Urbą. „Dar teko dirbti su jais sovietinių laikų ‘Vagos’ leidykloje, redaguoti jų vertimus ir būti jų redaguojamam. Geresnės mokyklos jaunam vertėjui tiesiog negalėjo būti. Daugelis anuometinių

‘Vagos’ redaktorių buvo mano mokytojai. Nemėčiau jų visų vardais, kad netyčia kurio nepamirščiau. Jaučiuosi esąs praėjusio šimtmečio aštuntojo ir devintojo dešimtmečio ‘Vagos’ mokinys.”

Skaitydamas išėjusius savo vertimus, autorius sau nepriekaištuoja. „Niekados nemaniau, kad esu tobulas, ir žinau, kad kiekvienas vertimas mane daug ko išmoko. Aišku, kad ir savo vertimuose randu ir tvarkytinų, ir taisytinų vietų. O būna ir taip, kad jauti, jog reikėtų daryti kaip nors kitaip, bet vis tiek nežinai, kaip.”

Nuo 1994 metų A. Gailius – laisvas rašytojas ir vertėjas. Paklaustas, kokia yra „laisvojo” dalis ir dalia, teigia, kad laisvė – pamatinė vertybė, todėl ją labai brangina.

„Iki šiol nesigailėjau, kad esu *laisvas*. Žinoma, suprantu, kad kasdien į tarnybą vaikstančio žmogaus socialinis saugumas labiau užtikrintas, kad jį tvirčiau palaiko socialinis tinklas. Žinau ir tai, kad tuomet, kai jokia valdžia netikrina, ar šiandien atėjai į darbą, ta valdžia privalai būti pats sau. Tenka mokyti disciplinos. Ir darbo diena nėra taip reglamentuotai normuota – dirbi tiek, kiek gali ir kiek reikia. Be to, vertėjo darbas yra vienišas, tad turi pats pasirūpinti ir kokia nors socializacija. Man tokia socializacija yra įvairi visuomeninė veikla.”

Rašytojas gyvena Žvėryne, name su mansarda, ir sako, kad Žvėryne gyventi puiku, jis nežinąs, kur galėtų būti geriau. „Gyveni lyg ir savo kaime, bet tik dešimt minučių pėsčiomis iki Seimo ir tik pusvalandis iki Senamiesčio. Ką ten kalbėti, tikrai negaliu skųstis. O trūkumai – juos žino kiekvienas namų savininkas. Tas, kuris statėsi namus ir juose gyvena, pasakytų, kad statybos iš esmės niekad nesibaigia. Kai jau manai, kad baigė, gali pradėti perstatinėti. Lygiai taip pat nesibaigia ir skolos...”

Į klausimą, ar kokiais nors patarimais yra padėjęs, paskatinęs vertėją Gabrielę Gailiūtę, kuri lipanti jam ant kulnų, rašytojas atsako: „Būčiau netikęs tėvas, jei nebūčiau šiai jaunai vertėjai pačioje pradžioje padėjęs, jos padrąsinęs. Ir būčiau dar labiau netikęs, jei manyčiau, kad ji gali lipti man ant kulnų.”

Apie laureatą

A. Gailius gimė 1951 m. Jurbarko r., Švendriškių km. 1973 m. baigė vokiečių filologijos studijas Vilniaus universitete. 1978–1984 m. dirbo „Vagos” leidyklos verstinės literatūros redaktoriumi. 1984–1989 m. – „Vyturio” leidyklos vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas, 1989–1994 m. almanacho „Proskyna” steigėjas ir vyr. redaktorius. 1991–1994 m. leidyklos „Amžius” steigėjas, dalininkas, to paties pavadinimo laikraščio vyr. redaktorius. Nuo 1994 m. laisvas rašytojas ir vertėjas. 2004 m. apdovanotas Lietuvių P.E.N. centro premija – *Metų vertėjo krėslu*. Verčia iš vokiečių ir olandų (nyderlandų) kalbų. Išvertė Th. Manno tetralogiją „Juozapas ir jo broliai”, „Daktarą Faustą”, F. Kafkos „Procesą”, „Pilį”, R. M. Rilkes, S. Zweigo, F. Schillerio, S. Freud, M. Krugero ir kt. autorių veikalų. Išleido 3 savo poezijos knygas, taip pat poezijos vertimų rinktinę.

A. Gailius keletą metų buvo rašytojo Th. Manno kultūros centro kuratoriaus pirmininkas, vienas iš Th. Manno festivalio programos kūrėjas. □

Atitaisymas

M. Remienė tikslina Magdalenos Avietėnaitės biografijos faktą. Turėtų būti: Išėjusi į pensiją, Magdalena Avietėnaitė užbaigė savo dienas pas Marijos Nekalto Prasidėjimo sesules Putname. Straipsnyje buvo rašoma, kad tai seserų kazimieriečių globjami senelių namai. Skaitytojų už netikslumą atsiprašau.

Perpetua Dumšienė

Mano draugystė su *Draugu*

KAZYS G. AMBROZAITIS

Lietuvių išeivijos kultūrai *Draugo* šimtmečio kelias turi didelę istorinę reikšmę. Tuo lietuviškos kultūros aruodu naudojasi jau keturios išeivijos ir JAV gimusių lietuvių kartos. Prieš šimtą metų išeiviai Amerikoje vieningai uždegė šviesą, kuri jiems tarnavo, keliaujant svetimais, bet draugiškais šio krašto keliais. Nesu istorikas ir nepasiekiu praeito šimtmečio pradžios archyvų, tačiau tikiu, kad dienraščio nueitas kelias istorikų bus tinkamai apžvelgtas ir įvertintas. Esu lojalus *Draugo* skaitytojas ir tik noriu pasidalyti akimirkomis, kurios atmintyje užkliuvo, laikas nuo laiko palietus dienraščio puslapius.

Kas tas *Draugas*?

Pirmą kartą išgirdau ir įsidėmėjau *Draugo* vardą per Tautos sukilimą 1941 metais, kai birželio 22 dienos naktį prof. J. Brazaitis su prof. Z. Ivinskiu tarėsi ir nutarė pradėti leisti „Į Laisvę“ laikraštuką informacijai apie sukilimą. Jie svarstė, kaip pasiekti ministrą Edvardą Turauską, kad jis praneštų *Draugui* Amerikoje, jog prasideda sukilimas. Tuo pačiu girdėjau, kad birželio 23 d. žurnalistas Julijonas Būtėnas pasirūpinęs tą patį padaryti per Švedijos lietuvių konsulatą. Sukilėliams ta žinia sukėlė entuziazmą ir vilčių, nors ilgai dar netikėjome. Tačiau vėliau sužinojome, kad *Draugo* dienraščio Nr. 146, pirmame puslapyje, jau birželio 24 d., buvo didelė antraštė „LIETUVOJE PASKELBTA NEPRIKLAUSOMYBĖ“. Po keleto dienų atsirado galimybė apie sukilimą informuoti ir kitus laikraščius. Tai buvo nepamirštama ir džiaugsminga *Draugo* žinia pasaulyje išblaškytiems lietuviams ir jų draugams.

Būnant Vokietijoje, 1947–1948 metais retkarčiais BALF'o atstovė, atvykusi iš Amerikos, *Draugą* palikdavo Lietuvių sąjungos namuose Münchene (Rauch str., kur turėjome ambulatoriją). Tübingene J. Būtėnas ir V. Vaitiekūnas retkarčiais studentams paskaitydavo iš *Draugo* apie Amerikon atvykusius pirmuosius *dypukus*. Kai 1949 m. nuvykau į New Yorką kariuomenės laivu „Gen. Black“, mūsų grupę New Yorko traukinių stotyje sutiko NCWC atstovė ir skaitė atvykusių pavardes iš sąrašo, atspausdinto *Drauge*. Tada atrodė, kad tas *Draugas* yra toks didelis ir toks svarbus laikraštis.

Draugo redaktoriai

Kiekvieno laikraščio širdis yra redaktorius. *Draugo* redakcijoje nuo 1909 m. Wilkes Barre, PA, ir nuo 1912 m. Chicagoje darbavosi daug redaktorių, pasižymėjusių žurnalistų ir plačiai žinomų visuomenininkų. Jų suskaičiavau apie 45, gal ir daugiau. Su kai kuriais teko susitikti ir pabendrauti.

Prof. Kazys Pakštas *Draugą* redagavo 1924–1925 metų laikotarpiu. Būdamas keleto universitetų dėstytojas ir kartu vis ką nors redaguodamas, 1956 metais Pakštas atvyko į Clevelandą, kai Lietuvos Vyčiai davė jam aukso medalį.

Tada buvau grįžęs iš JAV kariuomenės ir dirbau Clevelando ligoninėje. Pakštas parašė nuvežti jį į *Dirvos* redakciją pasikalbėjimui su redaktorium. Nuvykus, redakciją radome uždarytą dėl kokio gaisro. Pakštas pajuto didelį skausmą krūtinėje, būdingą širdies anginai. Pasiūliau nuvežti į kliniką, bet atsisakė, tardamas, kad jeigu kiekvieną kartą užėjus skausmui važiuotų į ligoninę, tai toli nenuvažiuotų, o dar jam reikia apvažiuoti pusę pasaulio. Atsisėdome ant *Dirvos* redakcijos laiptų, giliai įkvėpdamas orą, Pakštas pradėjo

pasakoti, kas ir kur vyko jam redaguojant *Draugą*. Gaila, kad neturėjau kuo jo istoriją užrašyti. Po pusvalandžio skausmai praėjo ir profesorius parvežiau į viešbutį. Prof. Kazys Pakštas buvo ištikimas *Draugo* bendradarbis, dažnai parašydavo *Draugui* straipsnius bei savo kelionių įspūdžius iš daugelio pasaulio kraštų.

Prel. Dr. Juozas Prunskis gal buvo geriausiai kvalifikuotas ir labiausiai prityręs redaktorius visame *Draugo* redakcijos kolektyve. Kai 1940 metų pavasarį talkininkavau kun. Alfai Lapei „Pavasario“ žurnalo redakcijoje Kaune, dažnai užeidavome į „Mūsų laikraščio“ redakciją, ten visada rasdavome redaktorių kun. J. Prunskį. Jis tuo pačiu metu buvo ir „XX Amžiaus“ dienraščio redaktorium, turėjo svarbias pareigas ir Katalikų veikimo centre. Kun. Lapė jam patardavo, kaip apeiti valdžios cenzūrą. Tada jau sovietų pasiuntinybės (Dekanozovo) žmonės pradėjo kun. Prunskiu domėtis. Tai pajutęs jis, į Lietuvą įžengus raudonajai armijai, dar 1940 metais atvyko į Chicago; čia buvo paskirtas ALRK Federacijos spaudos biuro direktorium, bendradarbiavo daugelyje lietuviškų laikraščių. 1945 m. Vašingtono katalikų universitete gavo bažnytinės teisės daktaro laipsnį. Nuo 1948 m. redaktoriaus pareigoms atėjo į *Draugą*. Čia išplėtė *Draugo* šeštadieninį *Mokslo, Meno ir Literatūros* priedą, pridėjo keletą kitų skyrių ir kvietė jį redaktorius, skelbė metines 1,000 dol. *Draugo* premijas, pradėjo *Draugo* radijo programas ir t.t. Šalia viso to aktyviai dalyvavo visuomeniniuose darbuose. Rašė J. Daugvilio ir kitais slapyvardžiais. Vėlesnieji *Draugo* redaktoriai prel. Prunskį laikė redaktorių kolektyvo nariu. Kai kiti redaktoriai skundėsi dėl darbų krūvio negalį vykti į daugelio organizacijų renginius bei koncertus, prel. Prunskis renginių neapleisdavo, kartais aplankydamas net du per vakarą. Matėme, kaip koncerto metu jis jau rašė korespondenciją bei vertinimą. Po koncerto savo „juodraštį“ veždavo į *Draugo* pašto dėžutę, kad kitą dieną straipsnis jau būtų atspausdintas. Nepripažino reikalo savo straipsnius perrašyti, puikiai mokėjo lietuvių kalbą. Rėmė prie *Draugo* įsteigtą Lietuviškos knygos klubą, parašė ir išleido daugelį knygų bei studijų. Vieną iš Prunskio parašytų knygų, „Mano pasaulėžiūra“, buvo galima pamatyti ant vėlesnių *Draugo* redaktorių darbo stalo, joje buvo pateiktas per 70 lietuvių išeivijos bendraamžių kultūrininkų „intelektu minties skersinis pjūvis“. Išėjęs į pensiją ir kukliai apsigyvenęs Ateitininkų namuose Lemonte, prel. dr. J. Prunskis ir toliau buvo ryškiai ir pagarbiai matomas visuomenėje. Kai paskutinį kartą Prelatą aplankiau Palos Parko ligoninėje, jis jau nematė, veidą buvo užsidengęs rankšluoščiu, tačiau iš balso pažino. Nustebino savo atmintimi ir aiškia kalba, gana ilgai pasakojo momentus iš savo ir spaudos gyvenimo.

Kun. Vytautas Bagdanavičius 1936 metais išventintas kunigu, toliau studijavo teologiją VDU ir gilinosi lietuvių literatūros ir pedagogikos srityse, o 1942 m. vėl grįžo prie filosofijos studijų. Karui baigiantis, teko jį sutikti Münchene, kai kun. Bagdanavičius buvo išrinktas Bavarijos lietuvių sąjungos pirminku. Jau tada leido žurnalą „Naujasis gyvenimas“. 1949 m. atvyko į JAV ir įstojo į Marijonų kongregaciją, redagavo savaitraštį „Laivas“. Buvo paskirtas į *Draugo* redakciją. Tuo metu redaktoriai dažniau

keitėsi, todėl vietoje „vyr. redaktoriaus“, marijonai įvedė „moderatoriaus“ titulą. Bagdanavičius nuo 1952 m. buvo *Draugo* moderatorius ir Lietuviškos knygos klubo vedėjas. Tą klubą išpopuliarino ir išplėtė, kai kuriais metais išleisdavo apie 10 knygų. *Draugo* dienraštyje pirmadieniais rašydavo vedamuosius. Šalia to, *Margučio* radijuje ilgą laiką vedė religinę laidą. Jo pamokslai per radiją buvo labai populiarūs. Už tą radijo programą gavo gydytojų *Gajos* korporacijos premiją. Su paskaitomis dažnai dalyvaudavo ateitininkų ir krikščionių demokratų organizacijų renginiuose, buvo aktyvus *Draugo* leidėju, Lietuvių katalikų spaudos draugijos direktorių, tarybos narys, parašė keletą knygų. Lietuviškos knygos klubas išleido J. Daurmanto „Partizanai už geležinės uždangos“, kurios, prof. J. Brazaičiui paprašius, autorystės teises Bagdanavičius perleido „Į Laisvę“ fondui.

Kun. Dr. Viktoras Rimšelis *Draugo* redaktorius 1960–1963 m. ir vėliau ilgametis moderatorius. Kilęs iš Vilniaus krašto. Įstojo į marijonų kongregaciją 1933 m. Studijavo filosofiją ir teologiją Lietuvoje, Vokietijoje ir Italijoje. Doktoratą gavo *Angelikume* Romoje. Profesoriavo Marijonų seminarijoje Claridon Hills, IL, buvo tos seminarijos rektorius 1954–1955 m., Marijonų viršininkas JAV 1963–1969 m. Teko bendrauti Tübingene ir Chicagoje ateitininkų, LFB ir LB veikloje, buvo ateitininkų dvasios vadas, aktyviai pritarė *Draugo* fondo organizavimui, vykdavo į marijonų vienuolynų generalines kapitulas Romoje. Rimšeliui esant moderatoriumi, *Draugo* prenumeratorių skaičius labai išaugo, tačiau dėl daugelio ekonominių ir administracijos priežasčių, vėliau prenumerata palaipsniui mažėjo. Rimšelis pats daug rašė *Drauge*.

Kun. Pranas Garšva filosofiją ir teologiją studijavo Kaune 1937–1939 m., Tübingene, Vokietijoje, 1939–1943 m. ir *Angelicum* universitete, Romoje, 1947–1948 m. Ten pat studijavo ir žurnalistiką bei kultūros istoriją. Išventintas kunigu

1942 m. Po to išvyko į Argentiną ir ten redagavo savaitinį *Laišką*. 1957 m. atvyko į JAV ir kitais metais buvo paskirtas *Draugo* redaktorium. Tvarškė *Drauge* keletą skyrių, rašė vedamuosius, daug politinių ir socialinių straipsnių. Parašė Lietuvos marijonų istoriją „Nėgęstanti šviesa“. Buvo darbštus ir patriotas, vyr. redaktoriaus pareigas vertino. Vienas žinomas profesorius, atvykęs iš Vilniaus universiteto, prašė parūpinti susitikimą su *Draugo* redaktorium. Tada kaip tik kartu su dr. J. Valaičiu vyko į svarbų Illinois universiteto bendrą posėdį atstovauti Lietuvių Fondui, pasirašant sutartį dėl Lituanistikos katedros įsteigimo. Profesorius apsidžiaugė, kad ir jis turi reikalų to universiteto vadovybėje. Prieš vykstant, susitariau su *Draugo* redaktorium dėl pasimatymo. Posėdis universitete užtruko. Kai atvežiau Vilniaus universiteto atstovą į *Draugą*, kun. P. Garšvą sutikome prie durų – jau išvykstantį. Redaktorius kun. Garšva, nelaukęs mūsų pasiaiškavimo, kodėl vėluojam dvi valandas, užtrenkė duris, prašydamas paaiškinti tam profesoriui, kad *Draugo* redaktorius irgi svarbus asmuo, ilgai dirba ir negali taip ilgai laukti svečių, ir kad pasikalbėsime, kai atvažiuos kitą kartą... Tačiau pakelyje į vienuolyną persigalvojo, po trijų minučių sugrįžo ir pasikalbėjo.

Tęsinys kitame numeryje.